

Aktivity projektu e:Citace a novinky na portálu Citace.com

Vanda Gřešáková

Masarykova univerzita - Kabinet informačních studií
342602@mail.muni.cz

Markéta Řehůřková

Masarykova univerzita - Kabinet informačních studií
329052@mail.muni.cz

Martin Krčál

Masarykova univerzita, Brno
krcal@fss.muni.cz

INFORUM 2012: 18. konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 22. - 24. 5. 2012

Abstrakt

Příspěvek představuje a přibližuje aktivity projektu e:Citace, jež vznikl v rámci předmětu Aplikační seminář, který je součástí magisterského studia na Kabinetu informačních studií a knihovnictví na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Hlavním cílem tohoto projektu je zvýšit povědomí o problematice citací, rozvinout debatu o citační etice a v neposlední řadě poukázat na výhody citačního softwaru při tvorbě akademických prací. Projekt e:Citace za svou krátkou dobu působnosti zorganizoval několik úspěšných workshopů zaměřených na výuku citování podle normy ČSN ISO 690. V současné době pracuje na vytvoření e-learningového kurzu pro knihovníky a studenty Masarykovy univerzity. Příspěvek se také zaměřuje na výzkum, jehož úkolem bylo zmapovat povědomí studentů Filozofické fakulty MU o různých typech citačních norem a stylů. Výzkum byl rozdělen do dvou částí, v první části proběhlo dotazníkové šetření, druhá část se naopak zaměřila na obsahovou analýzu citačních stylů u závěrečných prací studentů FF MU, které byly napsány v letech 2009–2011. V případech doktorandských oborů výjimečně i dřívějších. Smyslem výzkumu bylo poznat cílovou skupinu a přizpůsobit aktivity projektu jejím potřebám. Poslední část tohoto příspěvku je věnována novinkám na portálu Citace.com, jehož přepracovaná, aktualizovaná verze byla poprvé přestavena na začátku prosince roku 2011.

Úvod

Citace a citování jsou mezi odbornou veřejností velmi často skloňovanými pojmy. Každý člověk, který se chystá napsat odbornou práci, se s citacemi dříve či později setká. V dubnu roku 2011 byla aktualizována citační norma ČSN ISO 690, která nahrazuje dříve používané normy ISO ČSN 690 z prosince 1996 *o pravidlech pro bibliografické odkazy a citace tištěných dokumentů* a ISO ČSN 690-2 z ledna 2000 *o pravidlech pro bibliografické odkazy a citace elektronických dokumentů*.

Od zveřejnění aktualizace normy ČSN ISO 690 uběhla poměrně krátká doba a patrně ještě nedošlo k tomu, že by se potřebné informace dostaly do povědomí všech, kteří s ní budou pracovat. Navíc se studenti vysokých škol cítí nedostatečně vzdělávání právě v oblasti citační gramotnosti. I přesto, že je při psaní odborných prací, ať už seminárních, bakalářských či diplomových bezpodmínečně vyžadováno citování, samozřejmě na každém oboru se liší typy citačních norem a ne všude se využívá norma ČSN ISO 690, většina studentů nemá tušení, jak vlastně správně citovat, aby se nedopouštěli plagiátorství. Proto se šest studentů oboru Informační studia a knihovnictví na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně rozhodlo v rámci předmětu Aplikační seminář vytvořit projekt, který by se problematikou citací a citování zabýval. Projekt se stal prostředníkem k představení aktualizované normy a jeho hlavním cílem je šíření osvěty v oblasti citační gramotnosti.

Aktivita projektu e:Citace

Tým e:Citace si na samotném začátku realizace projektu stanovil několik cílů. Kromě šíření osvěty v oblasti citační gramotnosti, je dalším cílem vytvoření e-learningového kurzu o dvanácti modulech, který bude ve zkušební fázi zpřístupněn studentům bakalářského studia na Filozofické fakultě MU. Ve zkrácené verzi o pěti modulech bude tento kurz zpřístupněn také knihovníkům. Vytvořením e-learningového kurzu se projekt e:Citace snaží zvýšit dovednosti a zkušenosti studentů v oblasti dané problematiky. Protože se studenti v této problematice stále neorientují, velmi často se dopouštějí plagiátorství a tomu je třeba prostřednictvím zvýšení citační gramotnosti zabránit. Druhým cílem bylo vytvoření dvou metodických materiálů, které jsou v tuto chvíli volně dostupné na internetové stránce <http://e.citace.com>. První materiál je výkladem aktualizované normy ČSN ISO 690, druhý vysvětluje důležité pojmy spojené s citováním a zabývá se problematikou plagiátorství. Posledním cílem bylo uspořádání několik interaktivních workshopů, na kterých by se studenti dozvěděli novinky týkající se normy ČSN ISO 690, ale především se naučili zábavnou formou citovat. Doposud proběhly celkem čtyři úspěšné workshopy. Dva se zaměřily na klasické citování a další dva na dostupný citační software. Tyto workshopy byly určeny pouze pro studenty MU. Ve spolupráci s projektem NAKLIV¹ bude uspořádán ještě jeden vzdělávací workshop, jehož cílovou skupinou jsou knihovníci a na kterém kromě členů týmu e:Citace vystoupí odborníci v této oblasti.

Aby mohl být vytvořen e-learningový kurz, bylo potřeba zjistit, jaká je nejvíce využívaná citační norma na Filozofické fakultě, a také jestli budou mít studenti o připravovaný kurz zájem.

¹ Národní klastr informačních profesionálů, který funguje pod záštitou Kabinetu informačních studií a knihovnictví a jehož cílem je výuka informačního vzdělávání.

Výzkum využitosti citační normy ČSN ISO 690 na Filozofické fakultě MU

V průběhu prosince 2011 a ledna 2012 byl na půdě Filozofické fakulty Masarykovy univerzity realizován výzkum o citačních zvyklostech studentů a citačních normách a stylech používaných v diplomových pracích studentů fakulty. Tento výzkum vznikl především z potřeby seznámit se cílovou skupinou projektu e:Citace, ale také jako výstup předmětu Výzkumy v informační vědě.

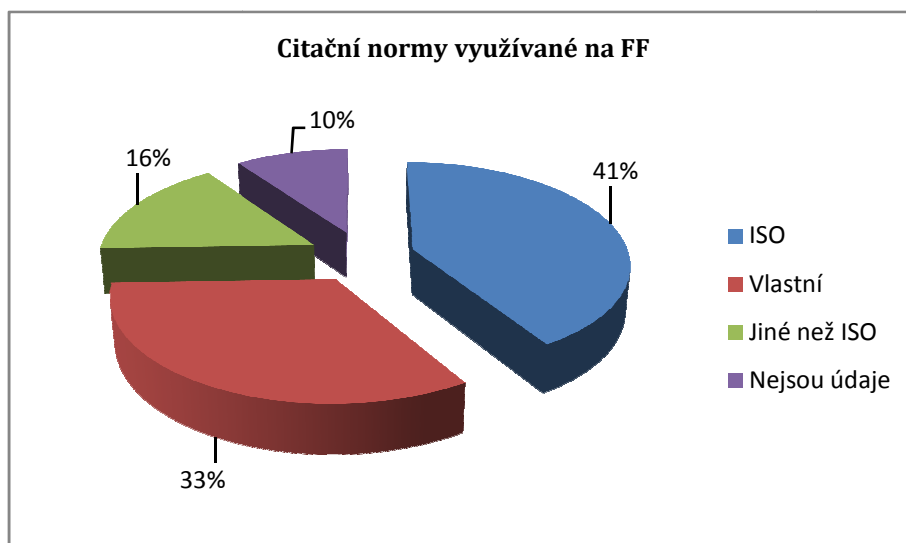
Citace a citovanost je předmětem mnoha zahraničních výzkumů, které zkoumají nejčastěji používané citační normy či styly a jejich správnost, správnost údajů uváděných v bibliografických citacích a následná dohledatelnost citovaných informačních zdrojů a konečně také problematikou necitování, tedy plagiátorství.

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit nejčastěji používanou normu na FF MU, dále ověřit znalost, vztah a povědomí studentů k problematice citování a potažmo i plagiátorství a v neposlední řadě také zájem naučit se správně citovat.

Samotný výzkum byl rozdělen do dvou částí. V první části jsme použili kvantitativní metodu sběru dat, obsahovou analýzu dokumentů, konkrétně se jednalo o analýzu citačních stylů v diplomových pracích z let 2009 - 2011, které byly náhodně vybrány z archivu diplomových prací Informačního systému Masarykovy univerzity. Pro druhou část výzkumu jsme také použili kvantitativní metodu sběru dat, tentokrát dotazníkové šetření pomocí online dotazníku vytvořeného v programu EasyResearch. Standardizovaný dotazník, distribuovaný pomocí e-mailu 10 387 studentům, obsahoval 8 uzavřených, 2 polouzavřené a 4 otevřené otázky, jimiž jsme zkoumali následující proměnné:

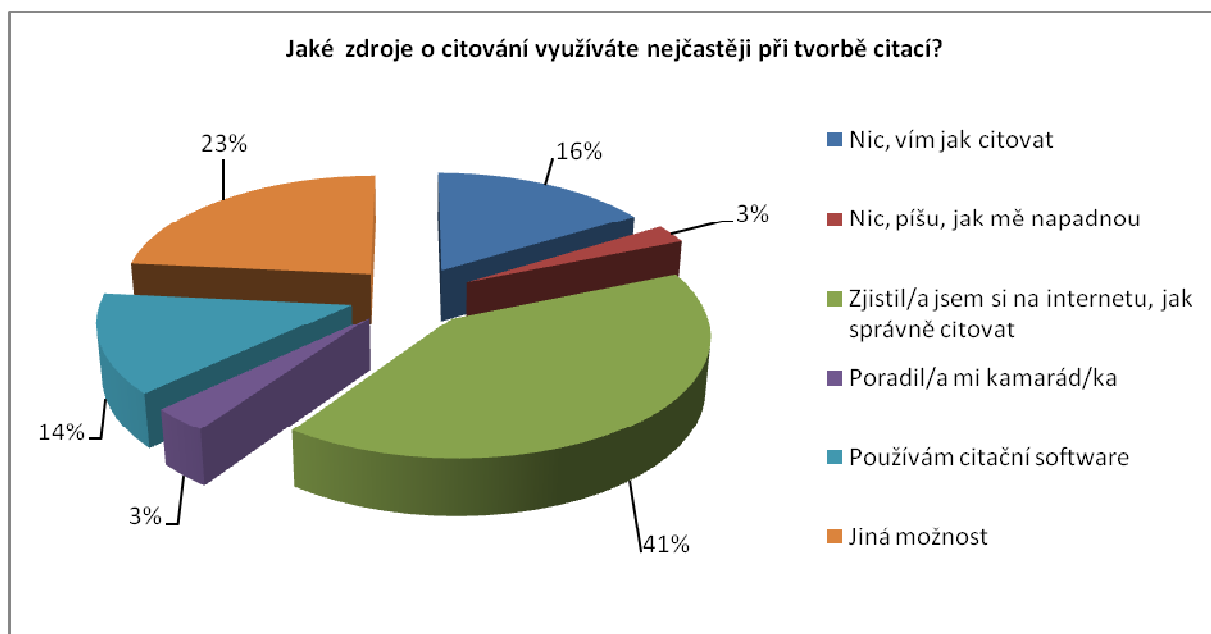
- obecné charakteristiky - věk, pohlaví, rok narození, studijní obor,
- citační norma - jaké znají a jaké používají,
- úroveň požadavků vyučujících na používání citační normy.

Výsledkem obsahové analýzy, při níž bylo analyzováno 465 prací ze 102 studijních oborů, bylo potvrzení domněnky, že nejčastěji používanou normou na FF MU je norma ČSN ISO 690 (41 % oborů), dále to jsou odvozeniny této normy (33 % oborů), jinou normu jako např. MLA, APA, dle oborových časopisů (16 % oborů) a u zbylých 10 % nebylo možné dohledat závěrečné práce.

Z výsledků dotazníkového šetření se potvrdilo, že studenti nejvíce znají a používají právě normu ČSN ISO 690. Citační normy obecně používají v naprosté většině při psaní školních prací, ovšem 10 % studentů necituje podle „pravidel“ vůbec a stejně tak 10 % respondentů uvedlo, že téměř nikdo z vyučujících nepožaduje využívat citační normy/styly. Zajímavým zjištěním je, že 79 % respondentů uvedlo, že se nikdy nesetkalo s žádným kurzem mimo výuku, který by se zabýval citováním. Co se týče seznámení se s citační normou v rámci výuky, tak 74 % respondentů alespoň jednou absolvovalo takovýto předmět. Zároveň více jak polovina studentů uvedla, že by měla zájem absolvovat e-learningový kurz zaměřený na citování a jejich motivací by spíše bylo naučit se správně citovat získat kredity.

Zjišťovali jsme také, jaký zdroj studenti nejčastěji používají při tvorbě citací. Nejčastěji využívají návody na internetu. Celkem 23% respondentů uvedlo jinou možnost jako například pokyny vyučujících nebo návody dané katedry.

Novinky na portálu Citace.com

V dubnu 2011 vstoupila v platnost nová citační norma ČSN ISO 690, která přinesla poměrně hodně změn v oblasti citování. Na tuto změnu musel reagovat také portál Citace.com, který provozuje v České republice unikátní generátor citací. V průběhu léta se nám podařilo oslovit skupinu odborníků na citace, aby připomínkovali výklad Jana Skůpy a Olgy Biernátové. Z dvoukolového připomínkování nakonec vzešel text, který je nyní dostupný na v sekci Dokumenty na Citace.com. Na základě tohoto dokumentu a nové citační normy jsme provedli analýzu nového stylu a rozhodli jsme se systém kompletně přepracovat. První prototyp nové služby byl hotový pro úzký okruh zasvěcených na začátku prosince 2011. Před Vánocemi jsme pak nasadili pilotní verzi na našem portálu. Kromě implementace nové normy jsme vytvořili nové grafické rozhraní a odstranili jsme funkce, které nebyly uživateli využívány. Tím jsme chtěli docílit větší přehlednosti služby. První reakce na systém nebyly příliš příznivé, ale po zapracování některých připomínek a opravení chyb se vášně uvnitř komunity uklidnily a nyní je systém hodnocen poměrně kladně.

Pokud bych zmínil nejčastější výtky, pak jsou to špatné výstupy z generátoru. Nejde o chybu systému, ale většinou o to, že uživatel neví o nové normě, a proto mu přijdou výstupy špatné. Další připomínky se vztahují ke kontrole povinných polí. Nová norma je oproti její předchozí

verzi poměrně benevolentní a říká, že když údaj není k dispozici, tak se nevyplní. Proto jsme zrušili všechna povinná pole kromě názvu a nechali rozhodnutí o vyplnění na uživateli. To se ukázalo jako obrovská chyba, protože uživatelé si najednou nevěděli rady s vyplněním formuláře. Z toho důvodu jsme znovu označili povinná pole, ale pokud je zkušený uživatel nevyplní, systém citaci stejně vytvoří s upozorněním na chybějící údaje. K výhodám systému patří automatické ukládání záznamu po přepnutí do jiného pole formuláře. Uživatelé ale vyžadovali tlačítko pro uložení, proto jsme ho k záznamu přidali. Nicméně pokud na něj nekliknou, systém citaci stejně průběžně ukládá. Za skvělou funkci považuji import záznamů z externích zdrojů. Pokud uživatel zadá ISBN nebo název knihy, systém se spojí s definovanými službami a pokud záznam nalezne, předvyplní formulář získanými daty a vytvoří citaci. Nově lze takto vyhledávat i články prostřednictvím identifikátoru DOI. Na konci dubna 2012 se uživatelé dočkali anglické verze systému a znovu lze záznamy importovat prostřednictvím technologie SFX. Podařilo se nám proniknout i do českých katalogů a odkaz pro import mohou uživatelé nalézt například také v databázi EBSCO. Revizí nyní prochází složky.

Do budoucna plánujeme další rozvoj zdarma dostupné verze generátoru. Uvažujeme o sloučení elektronických a tištěných druhů dokumentů do jednoho modulu, o dalším zjednodušení formuláře nebo třeba o přidání našeptávačů k jednotlivým polím. Připravujeme návody a videotutoriály pro využívání systému. Kromě toho jsme navázali spolupráci s projektem e:citace, s jehož členy se snažíme o osvětu v oblasti citování zejména mezi studenty. Rádi bychom ve všech našich činnostech naplňovali naše motto: „Citovat je snadné“.